

ISSN:2181-0427 ISSN:2181-1458

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ИЛМИЙ АХБОРОТНОМАСИ**

**НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК НАМАНГАНСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА**

2021 йил 12-сон

Бош муҳаррир: Наманган давлат университети ректори С.Т.Тургунов

Масъул муҳаррир: Илмий ишлар ва инновациялар бўйича проректор М.Р.Қодирхонов

Масъул муҳаррир ўринбосари: Илмий тадқиқот ва илмий педагогик кадрлар тайёрлаш бўлими бошлиғи Р.Жалалов

ТАҲРИРҲАЙЪАТИ

Физика-математика фанлари: акад. С.Зайнобиддинов, акад. А.Аъзамов, ф-м.ф.д., доц. М.Тўхтасинов, ф-м.ф.д., проф. Б.Саматов. ф-м.ф.д., доц. Р.Хакимов, ф-м.ф.д. М.Рахматуллаев.

Кимё фанлари: акад.С.Рашидова, акад. А.Тўраев, акад. С.Нигматов, к.ф.д., проф.Ш.Абдуллаев, к.ф.д., проф. Т.Азизов.

Биология фанлари: акад. К.Тожибаев, акад. Р.Собиров, б.ф.д. доц.А.Баташов, б.ф.д. Н.Абдурахмонов.

Техника фанлари: - т.ф.д., проф. А.Умаров, т.ф.д., проф. С.Юнусов.

Қишлоқ хўжалиги фанлари: – г.ф.д., доц. Б.Камалов, қ-х.ф.н., доц. А.Қазақов.

Тарих фанлари: – акад. А.Асқаров, с.ф.д., проф. Т.Файзуллаев, тар.ф.д., проф. А.Расулов, тар.ф.д., проф. У.Абдуллаев.

Иқтисодиёт фанлари: – и.ф.д., проф.Н.Махмудов, и.ф.д., проф.О.Одилов.

Фалсафа фанлари: –ф.ф.д., проф. М.Исмоилов, ф.ф.н., О.Маматов, PhD Р.Замилова.

Филология фанлари: – акад. Н.Каримов, фил.ф.д., проф.С.Аширбоев, фил.ф.д., проф. Н.Улуқов, фил.ф.д., проф. Ҳ.Усманова. фил.ф.д., проф. Б.Тухлиев, фил.ф.н, доц.М. Сулаймонов.

География фанлари: - г.ф.д., доц. Б.Камалов, г.ф.д., проф.А.Нигматов.

Педагогика фанлари: - п.ф.д., проф. У.Иноятгов, п.ф.д., проф. Б.Ходжаев, п.ф.д., п.ф.д., проф. Н.Эркабоева, п.ф.д., проф.Ш.Хонкелдиев, п.ф.д., проф. Ў.Асқарова, п.ф.н., доц. М.Нишонов, PhD П.Лутфуллаев.

Тиббиёт фанлари: – б.ф.д. Ғ.Абдуллаев, тиб.ф.н., доц. С.Болтабоев.

Психология фанлари – п.ф.д., проф. З.Нишанова, п.ф.н., доц. М.Махсудова

Техник муҳаррир: Н.Юсунов

Таҳририят манзили: Наманган шаҳри, Уйчи кўчаси, 316-уй.

Тел: (0369)227-01-44, 227-06-12 **Факс:** (0369)227-07-61 **e-mail:** ilmiy@inbox.uz

Ушбу журнал 2019 йилдан бошлаб Ўзбекистон Республикаси Олий аттестация комиссияси Раёсати қарори билан физика-математика, кимё, биология, фалсафа, филология ва педагогика фанлари бўйича Олий аттестация комиссиясининг диссертациялар асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

“НамДУ илмий ахборотномаси–Научный вестник НамГУ” журнали Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг 17.05.2016 йилдаги 08-0075 рақамли гувоҳномаси ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги (АОКА) томонидан 2020 йил 29 август куни 1106-сонли гувоҳнома га биноан чоп этилади. “НамДУ Илмий Ахборотномаси” электрон нашр сифатида халқаро стандарт туркум рақами (ISSN-2181-1458)га эга НамДУ Илмий-техникавий Кенгашининг 10.12.2021 йилдаги кенгайтирилган йиғилишида муҳокама қилиниб,

илмий тўплам сифатида чоп этишга рўхсат этилган (**Баённома № 12**). Мақолаларнинг илмий савияси ва келтирилган маълумотлар учун муаллифлар жавобгар ҳисобланади.

14. Киссен И.А. Опыт статистического исследования частотности лексики передовых статей газеты «Кизил Узбекистан» // Науч.труды ТашГУ. Новая серия. Вып. 247. - Ташкент, 1964. - С.44-58; Киссен И.А. Словарь наиболее употребительных слов современного узбекского литературного языка.- Ташкент: Ўқитувчи, 1972.
15. Мирзаев М.М. Советско-интернациональные слова в узбекской периодической печати (1945-1950 гг.): Автореф. дисс. ... канд. фил. наук. -Т.: 1951.
16. Айимбетов М. Опыт лингвостатистического анализа лексики и морфологии каракалпакского публицистического текста: Автореф. дис. ..канд. филол. наук. - Нукус, 1987. -Б.155.
17. Айимбетов М., Насиров Д. Алфавитно-частотный словарь избранных произведений Бердаха. - Нукус: Каракалпакстан, 1993. -Б.128.
18. Айимбетов М. Опыт лингво-статистического анализа лексики и морфологии каракалпакского публицистического текста. - Нукус: Билим, 1991. - С.128.
19. Мухамедов С. Статистический анализ лексико-морфологической структуры узбекских газетных текстов: Автореф. дис.... канд. филол. наук. - Ташкент, 1980. - С.25.

УЛУЧШЕНИЕ ПОЭТИЧЕСКОГО СОДЕРЖАНИЯ ЮМОРИСТИЧЕСКОЙ ДЕТСКОЙ ПОЭЗИИ

Джураева Гульноза Ахматовна

Ташкентский государственный университет узбекского языка и литературы

Аннотация: В статье анализируются юмористические произведения детской поэзии, созданные за годы независимости, с точки зрения поэтической и содержательной гармонии. В статье анализируется детская литература, в частности, поэтические произведения Д. Раджаба, Х. Имонбердиева, Т. Адашбаева. За годы независимости в детской поэзии стали появляться размышления о поэтических новациях.

Ключевые слова: независимость, поэтика, символ, образование, творческая лаборатория.

IMPROVING THE POETIC CONTENT OF HUMOROUS CHILDREN'S POETRY

Tashkent State University of Uzbek Language and Literature

Abstract: The article analyzes humorous works of children's poetry, created during the years of independence, from the point of view of poetic and meaningful harmony. The article analyzes children's literature, in particular, the poetry of D. Rajab, H. Imonberdiev, T. Adashbaev. During the years of independence, reflections on poetic innovations began to appear in children's poetry.

Keywords: independence, poetics, emblem, education, creative laboratory.

ҲАЖВИЙ-МАЖОЗИЙ БОЛАЛАР ШЕЪРИЯТИДА ПОЭТИК МАЗМУН ТАКОМИЛИ

Жураева Гулноза Ахматовна

ТошДУТАУ доценти, филология фанлари номзоди

Annotatsiya: Ushbu maqolada mustaqillik yillarida yaratilgan bolalar she'riyatiga doir hajviy asarlar poetik va mazmun uyg'unligi nuqtayi nazaridan tahlil qilingan. Maqolada bolalar adabiyoti, xususan, she'riyatida ijod qilgan D.Rajab, H.Imonberdiyev, T.Adashboyevlarning she'riy asarlari

tahlilga tortilgan. Istiqloл yillarida bolalar she'riyatida ko'zga tashlangan poetik jihatdan yangiliklar haqida mulohazalar yuritilgan.

Kalit so'zlar: *mustaqillik, poetika, timsol, tarbiya, ijod laboratoriyasi.*

Болалар адабиётининг ўзига хос табиати, унинг маърифий, бадий эстетик қиммати доимо ижодкорларнинг ҳам, танқидчиларнинг ҳам диққат марказида бўлиб келган. Айниқса, ҳажвий-мажозий шеърят ўзининг кўп қатламлилиги, тагдор мазмун касб этиши билан китобхонларни ўзига жалб қилса, танқидчилар ҳам бундай асарларни таҳлилга тортиб, улардан китобхон уқа олмаган мазмунни синчи нигоҳи билан кашф этганлар. С.Ирисхўжаеванинг таъкидлашича, “Мавзу муҳимлиги, яхши мақсаднинг ўзи чинакам бадий асар учун етарли эмас. Ана шунга қўшилган ҳолда фикрнинг болалар диди, дунёқарашига мос ҳолда ифодаланиши, бунинг устига инсоний ҳис-туйғулар асосида жозибали бўлиши ҳам талаб этилади”³⁵. Мана шу жиҳатлари билан болалар шеърятда ҳажвий-мажозий образлар алоҳида аҳамият касб этади.

“Ўзбекистон адабиёти ва санъати” ҳафталигида уюштирилган “Мустақиллик даври болалар адабиёти: таҳлил ва талқинлар” номли давра суҳбатида ҳам бу масала юзасидан турли фикр-мулоҳазалар айтилди. Жумладан, давра иштирокчиси, профессор С.Матчонов болалар адабиётининг тарбиявий хусусиятларига тўхталиб, бу ҳол турли даврларда турлича изоҳланиб, даврдаги етакчи ғояларга хизмат қилиб келганини таъкидлайди. Олимнинг фикрига кўра, XX аср бошларида Ҳамза, Авлоний каби мутафаккирлар асарлари моҳиятида маърифатпарварлик ғоялари намоён бўлган бўлса, шўро даврида кўпроқ давр мафкуриси ташвиқ қилинган. Истиқлол даврига келибгина яратилаётган қаҳрамонлар “...фақат аъло хулқи ва ўқиши билангина эмас, балки оламни англаш йўлидаги интилишлари, ҳаёт ва табиатга фаол муносабати билан ҳам ажралиб туради”³⁶.

Истиқлол даврида яратилган образлар ўзларининг болаларча тасаввури билан дунёни англашга, атрофда бўлаётган воқеа-ҳодисаларни идрок этишга уринадилар. Шу жараёнда уларнинг ҳаётга ва табиатга муносабати шаклланиб боради.

Давра иштирокчиларидан яна бири Қ.Қаҳрамонов эса бугунги глобаллашув даврида болалар адабиётига фақат тарбия воситаси сифатида ёндашиб бўлмаслигини, балки ундан болаларнинг ўзига хос руҳий оламини ҳам излаш зарурлигини таъкидлаб, шундай ёзади: “Болалар адабиёти ҳам, аввало, санъат ҳодисаси сифатида инсонни бадий кашф этиши зарур. Унинг тасвир объекти инсондир. Демак, болалик кашф этолмаган асар ҳар қандай тарбиявий мақсадни кўзламасин, ўз мақсадига эриша олмайди”³⁷.

Шоир ва мунаққид Д.Ражабов “Бадийят – маърифатдир” мақоласида болалар адабиётининг тарбиявий хусусияти ва бадийлиги тўғрисида қуйидаги фикр-мулоҳазаларни баён этади: “Баъзан, айниқса, болалар адабиёти ҳақида гап кетганда, бу адабиёт тарбиявий, маърифий бўлиши керакми ё бадий бўлиши керакми қабилдаги

³⁵ Ирисхўжаева С. Болалар адабиётида дидактика. – Тошкент: Фан, 1978. – 13-б.

³⁶ Mustaqillik davri o'zbek bolalar adabiyoti: tahlil va talqinlar (davra suhbat) / O'zbekiston adabiyoti va san'ati. – Toshkent, 2005. 19-avgust.

³⁷ Mustaqillik davri o'zbek bolalar adabiyoti: tahlil va talqinlar (davra suhbat) / O'zbekiston adabiyoti va san'ati. – Toshkent, 2005. 19-avgust.

савол қўйилади. Болалар адабиётининг тарбиявийлиги, маърифийлигини асло бадиийликдан айрича тушунмаслик, талқин этмаслик керак. Илҳом ва истеъдод билан битилган ҳар қандай теран бадиий асар – тарбиявий ва маърифийдир. Чунки у инсоннинг кўнглини тарбиялайди, руҳини камолот сари ундайди”³⁸.

Шуни таъкидлаш керакки, давра иштирокчилари ўз мулоҳазаларида болалар адабиёти маърифийми ёки бадиий бўлиши керакми деган масалани ўртага ташлашмаган. Хусусан, Қ.Қаҳрамоновнинг юқорида келтирилган фикрларида болаларнинг руҳий оламини бадиий кашф қилиш ҳақида гап кетади. Ваҳоланки, болалар адабиётининг муайян намуналари, асосан, тарбиявий мақсадларда яратилиши кўпчиликка сир эмас. Демак, болаларнинг руҳий оламида тарбиянинг ҳам ўзига хос ўрни бор. Хусусан, болалар шеърлятида илм-маърифатни тарғиб қилувчи алифбо, ҳарфлар, тилиш белгилари, хуснихат каби мавзуларда яратилган кўплаб шеърлар бунинг исботидир. Бу каби ижод намуналари ўзининг маърифий хусусияти билан ҳам ажралиб туради.

Мумтоз адабиётимизда ҳам Анбар Отиннинг “Қизил ва қоралар жанги” асарида ҳарфлар ўртасидаги муносабатлар тасвири орқали маърифий дидактик ғоялар илгари сурилганди. XX аср болалар шеърлятида бундай шеърлар кўплаб яратилди. Жумладан, Қуддус Муҳаммадийнинг “Дум”, “Тугмача”, “Темирлар ўйини”, Султон Жўранинг “Тилиш белгиларининг мажлиси”, Пўлат Мўминнинг “Салимжон – нимжон”, “Парпининг ҳарфи” каби кўплаб шеърлари ҳам маърифий, ҳам бадиий-эстетик қиммати билан бирдек аҳамиятлидир. Бу икки хусусиятнинг бир асарга жо бўлиши муаллифнинг маҳорати юксаклигидан далолат бериб турибди.

Адабиётшунос О.Шарафиддинов Пўлат Мўмин шеърларининг тарбиявий ва амалий аҳамияти ҳақида характерли мисолни келтириб, қуйидагиларни қайд этган эди: “Бу фикрнинг исботи сифатида китобхонлардан шоирга кўплаб келиб турадиган мактубларнинг биридан парча келтирайлик. Уни андижонлик ўқитувчи йўллаган: “Худди шу сиз айтган гап мен ўқитаётган 7-синф ўқувчилари орасида ҳам топилади. Кўпчилик болалар янги дафтарга ўтишлари билан уларнинг ёзувлари бузилиб, қинғир-қийшиқ ёзадиган бўлиб қолишади. “Парфининг ҳарфи” шеърингизни дарсда ишлаб чиқдим. Ўқувчилар уни ўқиб ҳам хурсанд бўлишди, ҳам қулишди. Кўпчилик болалар энди қоидали ва чиройли ёзишга ҳаракат қилишяпти”. Бу – Пўлат Мўминнинг битта шеъри ва унинг таъсири ҳақидаги гап. Шоирнинг бошқа шеърларини жам қилиб, уларнинг таъсир кучини тасаввур қилсак, Пўлат Мўмин ёшларни тарбиялашига катта ҳисса қўшаётганига амин бўламиз”³⁹.

О.Шарафиддиновнинг ушбу фикрларидан болалар адабиётининг чинакам бадиий мукамал намуналарида ҳам маърифий-дидактик, ҳам бадиий-эстетик қиммати бирдай аҳамиятга эга бўлиши кераклиги ойдинлашади. Нафақат кераклиги, балки унинг таъсир кучи амалда ҳам кўринаётганини мактуб орқали билиб олишимиз мумкин. Сатира ва юмор эса ушбу таъсир қувватини оширувчи энг асосий қуроллардан биридир. Болалар

³⁸Rajabov D. Badiiyat – ma’rifatdir / O‘zbekiston adabiyoti va san’ati. – Toshkent, 2005. 9-sentabr.

³⁹ Шарафиддинов О. Ўзбек болалар адабиёти. Мақолалар, адабий портретлар. – Тошкент: Ёш гвардия, 1978. – 150-б.

адабиётда сатира ва юмор асосий ўринлардан бирини эгаллашининг боиси ҳам шундадир. Айниқса, сўнги давр болалар шеъриятини кузатганда, сатира ва юмор асарнинг ҳам бадиий мукамаллигини таъминлашга, ҳам тарбиявий таъсир кучини оширишга бирдай хизмат қилаётганлигини кўриш мумкин. Қолаверса, ундаги мавзу кўламнинг кенглиги, ҳар бир инсон ўзи учун алоҳида хулосалар чиқаришга имкон берилиши шеър, умуман, асарнинг бадиий қимматини юксакларга кўтариб беради.

Истиқлол даври ўзбек болалар шеъриятда Т.Адашбоевнинг “Алғов-далғов аралаш”, Ҳ.Имонбердиевнинг “Ҳарфлар жанги” каби асарлари шу жиҳатдан эътиборга сазовордир.

Т.Адашбоев шеърида лирик қаҳрамон “Алифбе”дан ўрин олиб, ўз бурчини ҳалол ўтаб келаётган ҳар бир ҳарф, тиниш белгилар адашиб кетипса нима бўларди, деган ваҳимали тасаввурларга берилади. Шеърда “А” ҳарфи билан боғлиқ воқеа шундай тасвирланади:

*Агарда “А” адашса,
Андижон, Асакани,
Арини
Атардик не деб қани?*

(“Уч бўғалоқ ва сирли қовоқ”, 33-б.)

Шоир дастлаб ҳарфларнинг аҳамиятини тушунтиришда уларнинг йўқ бўлиб қолишидан фойдаланади. Шеърда шу тариқа “Б”, “В”, “Г”, “К”, “И”, “К” каби кўплаб ҳарфлар билан боғлиқ шеърий тасаввурлар ҳикоя қилинади. Шоирнинг маҳорати шундаки, ҳар бир шеърдаги шу хилдаги адашишлар оқибатида қувноқ кулги юзага келади. Асар болаларни таълим олишга чорлайди ва шу жиҳати билан маърифий характер касб этади.

Шеър болаларнинг тасаввур дунёсини кенгайтиради. Болалар унда тасвирланаётган ҳарфларнинг алғов-далғов ҳолатини тасаввур қилишар экан, қувноқ юмордан, бой поэтик мазмундан эстетик завқ, дидактик мазмундан маърифий сабоқ олишади. Негаки, шоир шеърда ҳар бир ҳарф хусусиятини тасвирлар экан, албатта, болаларнинг дунёқараши, маърифий эҳтиёжларини ҳам назарда тутади. Ҳарфларнинг ташқи қиёфасини ҳам унинг хусусиятларига мос тарзда чизиб беради. Масалан, “К” ҳарфи тасвирида болаларнинг кундалик ўқув фаолиятини қуйидагича тавирланади:

*Китоб билан кундалик,
Керак бизга ҳар кун.
Календарда аниқдир.
Келгуси ой якуни,*

(“Уч бўғалоқ ва сирли қовоқ”, 33-б.)

“О” ҳарфи ҳақида эса у иштирок этган сўзлар кетма-кетлиги келтирилиб, талқинидан қуйидагича маърифий-дидактик хулоса чиқарилади:

*Очигин айтсам, ошна,
Осмону ойдан тортиб,
“О” ҳарфин қадри ортиқ
Опам ва онажоним
Она тили, этилган тортиқ.*

(“Уч бўғалоқ ва сирли қовоқ”, 34-б.)

Шеърнинг якуний қисми ўзига хос юмористик оҳангга эга. Унда ҳарфларнинг маърифий қиймати баланд нуқталарда кўрсатилиб, ҳарфлар иштирокидаги сўзлар билан унинг керак эканлиги уқтирилади. Китобхон шеърдаги:

*Ўттиз беш ҳарф агарда
Бўлмай қолса башарти.
Китобдаги шеър, ҳикоя
Айтинг қандай яшарди?*

(“Уч бўталоқ ва сирли қовоқ”, 33-б.)

деган хулосани ўқир экан, уларнинг руҳиятида ўзига хос ҳолатлар рўй бериши аниқ. Энг аввало, уларнинг хаёлига дафъатан: “Ростдан ҳам ҳарфлар бўлмай қолса нима бўларди?” деган саволнинг келиши табиий. Кейинги руҳий ҳолатдан эса болаларда: “Бундай бўлиши мумкин эмас”, деган хулоса шаклланади. Шеърдан ҳосил бўладиган мана шу икки номуносиват руҳий ҳолат уларнинг қувноқ табассумига сабаб бўлади, шеърнинг тарбиявий, эстетик қимматини оширади. Ҳали ўқишни билмаган ёки энди ўрганишни бошлаган болалар учун ҳам янги бир чақириқ бўлиб хизмат қилади. Энди улар тезроқ ҳарфлар билан танишишга интиладилар. Бу эса шеърга янги бир маърифий мазмун ҳам юклайди.

Ҳ.Имонбердиевнинг “Ҳарфлар жанги” шеърда ҳам шунга ўхшаш манзарани кузатиш мумкин. Шеърда тасвирланишича, тинч-аҳил яшаётган ўттиз беш ҳарфнинг орасига кутилмаганда нифоқ тушади. Бунинг асосий сабаби эса ҳарфлар музқаймоқ учун навбатга туришганда “У” ойим билан унинг ўғли “У”чанинг орасига “Р”бекнинг бемаврид суқилишидир. Шоир ушбу вазиятни жонлантириб қувноқ юмор билан қуйидагича мажозий тарзда тасвирлайди. Шеърда “У” ой:

*“Р”га “уят-э”, – деди
Шу он “Р”: – Уятингни
Бор, пишириб е, – деди⁴⁰.*

Шоир ҳарфларнинг ушбу можароли манзарасини тасвирлар экан, диологик нутқ воситасида болаларнинг кундалик ҳаётида ҳар куни дуч келадиган, эҳтимол, ўзи ҳам фаол иштирок этадиган жонли, таниш жараённи ҳарфлар ёрдамида суратлантириб қувноқ қулги яратади. Бунда ҳар бир ҳарфнинг жанжалга муносабати уларнинг шаклига мос ҳолатлари билан қулги тарзда жонлантирилиши болаларнинг завқини оширади. Катта “У” ва кичик “у” ҳарфи “У” ва “У”ча дея таъриф берилиши болалар учун қизиқарли бўлади. Қолаверса, шаклий жиҳатлар мазмун планини тўлдириб, “у” ва “р” ҳарфлари кетма-кетлигидан “ур” сўзининг ҳосил бўлиши ҳам можарога ишора қилиб келади. Бундан ташқари, ҳарфларнинг ҳаракатларга бирлашиб кетиши ҳам яхши тасвир бўлиб келган. Жумладан:

*“Ф” қўлини белига
Тираганча лол турар.
“П” аста нусиб бориб
Ўзин панага урар.*

⁴⁰ Imonberdiyev H. Harflar jangi. – Toshkent: Cho‘lpon. – 19-b.

Ушбу шеърда ҳарфларнинг ҳаракатлари уларнинг ташқи кўринишларига мосланганини кўришимиз мумкин. “Ф” ҳарфи чиндан ҳам қўлларини белига тираб тургандек кўринишга эга. Ёки:

Оғзини очганча “О”

Дея олди: Оббо...

– Вазиятни юмшатсам,

дер юмшатиш белгиси.

– Ўзингни эпла, – деб

“К” яширмади кулгисин.

Шоир ҳарфлар жанги, уларнинг ўзаро можаролари орқали болаларга ўзларининг кундалик ҳаётидаги тўполонлар, уриш-жанжаллар манзарасини шундай усталик билан кулгили чизадики, натижада шеърдаги образлар ҳарфлар экани ҳам бир зум унутилади. Улар гўёки чиндан баҳсга киришиб кетгандек тасаввур уйғотади, чунки барчаси жонли, табиий тасвирланади. Шеърда ҳарфлар жангининг барҳам топиши ҳам ғаройиб, ҳам маърифий йўсинда ўз ечимини топа олган. Баҳс якунида ҳарфларнинг дўстлари ҳисобланган тиниш белгилари аралашади. Бу ҳам шоирнинг поэтик топқирлигидан дарак беради. Ҳарфлар жанги авжига чиққанда етиб келган уларга яқин бўлган тиниш белгилари бунга қуйидагича чек қўяди:

– Нима гап, не тўполон?

Сўроқ белгиси ҳайрон.

Найнов Ундов ҳам тергаб

Бақирди: – Бу қандай гап?!

Вергул деди: – Тинчинг сал...

Охир келиб Нуқтабек

Тўполонга қўйди чек.

Ҳар иккала шеърда ҳам шоирлар анъанавий образлар (ҳарфлар, тиниш белгилари) орқали янгича поэтик мазмун билан бойитилган оригинал юмористик асар ярата олганлар. Жумладан, Т.Адашбоев шеърда асосий эътибор ҳар бир ҳарф таърифида шу ҳарф билан бошланадиган сўзларни кўплаб қўллаш ва уларнинг йўқолиб қолишидан келиб чиқиши мумкин бўлган алғов-далғовга қаратилса, Ҳ.Имонбердиев асарида ҳар бир ҳарфнинг ташқи белгисига асосланган тасвир (масалан, “Ф” ҳарфи икки қўлини белига тираб турган аёлга, “О” ҳарфи очилиб қолган оғизга ўхшатилиши) ва улар вазифасидан келиб чиқадиган ҳолат (сўроқ белгисидagi сўраш, ундов белгисидagi ҳис-ҳаяжон, буйруқ, вергулдаги ярим тўхташ – “тинчинг сал”, нуқтадаги ҳаракат, воқеанинг тугаши) шеърдаги кулгили, ҳажвий ҳолатни келтириб чиқаради. Китобхон учун ҳам асар бадиияти, қизиқарлилиги ва ўқимишлилигини кучайтиради. Бу шеърларда аввалгилардек ҳажв тиғи зоҳиран болаларга эмас, балки ҳарфларнинг ўзига қаратилмоқда. Шу боис панд-насиҳат ўрнига рамзий-мажозийлик, юмористик руҳ устуворлик қилади. Айни чоқда, шеърнинг фақат маърифий аҳамиятига эмас, балки эстетик томонига ҳам кўп эътибор қаратилади. Шеърларда болаларга хос тасаввур, образлилиқ, манзара яратиш, ҳарф ва тиниш белгиларининг шаклига мос сўз ва қофиялардан, аллитерация усулларининг маҳорат билан қўлланиши уларнинг юксак бадиийлигини таъминлайди. Натижада уларнинг тасаввур олами гўзал бўёқларда чизилган лавҳалар билан бойитилади. Кичик китобхонлар ҳарфларнинг беҳуда жанжалларидан ўзларига керакли хулосаларни

чиқарадилар. Атрофдаги барча нарсага жонли мавжудотга қарагандек муносабатда бўла бошлайдилар.

Маълумки, Ҳ.Имонбердиев яратган қаҳрамонлар сиртдан қараганда жиндай айёр, ширинликка ўч, хаёлпараст, озгина эътиборсизлик қилсангиз, чап бериб чув тушириб кетадиган устмон, қувноқ болалардир. Лекин ушбу хусусиятлари кўпинча уларнинг ўзларига панд бериб, беозор кулгига сабаб бўлади. Жумладан, “Бир кунлик мўъжиза” шеъри шундай хаёлпараст болаларнинг фантазияси асосига қурилган. Катта бир шаҳарда мўъжиза рўй бериб, ҳамма мумкин эмас деган сўзни унутади. Бу эса шеърнинг ёқимтой қаҳрамонига жуда қўл келади. Тергайдиган, тақиқлайдиган одам-да йўқ. Хоҳлаганча ухлайди, эрта-ю кеч тўп тепади, ҳеч ким “бўлди, бас, мумкин эмас”, демайди.

Шоир ота-она, ўқитувчилар, умуман олганда, жами катталарнинг болаларни тергашда энг кўп ишлатадиган “мумкин эмас” деган танбеҳини поэтиклаштириб, шу асосда болалик дунёсининг ҳажвий қирраларини очиб беради. Болаларнинг устмонлигини ўзларига кўзгу орқали кўрсатиб беради. Бундаги ҳажвий руҳга болалар ниҳоятда ўч бўлган музқаймоқ детали воситасида эришилади.

– Ойи, ейман музқаймоқ!

Ойим-чи, йўқ демайди.

Ойиси йўқ демагач, болакай, албатта, тўйиб музқаймоқ ейди. Натижада иситмаси кўтарилиб кетиб, дорилар ҳам фойда бермай қолади. Шеърнинг якуни эса жуда ғаройиб:

Ойша дер: – Укол керак!

Йўқ деймайман, афсус!⁴¹

Яқунда “мумкин эмас”ни болакай ўзи ҳам ишлата олмаслиги орқали оқибат ясалади. Бунда ўзи фойдаланган нарса болакайнинг ўзига қарши ишлай бошлайди ва пушаймонлик ҳосил қилади.

“Хўп-хўп” шеърида ҳам шоир топқирлик билан айрим болалар нутқида ишлатиладиган “Хўп-хўп”ни ҳажвий образ даражасига кўтариб, уларнинг табиатини фош қилади. Лирик қаҳрамон катталар нима иш буюрса, “хўп-хўп” дейди, лекин ўз билганидан қолмайди. Бу ҳам болалар характерига хос нуқсонлардан бири ҳисобланади. Онаси унга “дазмол иссиқ, ўйнама” деса дарров “хўп” тайёр. Лекин ўша заҳотиёқ унинг сирини очилиб қолади.

“Норга торт бер”, деса ҳам хўп дейди-ю ҳаммасини ўзи паққос туширади. Отаси “икки” баҳоларни қачон тузатасан, деган танбеҳига ҳам “хўп” деган жавобни эшитади. Хуллас, бу мазмундаги шеър якунида боланинг ёлғон ваъдалари фош бўлади. Шоир бу манзарани диалог асосида қуйидагича кулгили тасвирлайди:

– Сени ўша “хўп”ларинг

Бутунлай этди хароб.

Синфда қолар бўлдинг,

“Икки”ларинг жуда кўп.

Чиқиб кетди озгимдан

Беихтиёр: “хўп”.

(“Энди зерикмайман”, 64-б.)

⁴¹ Imonberdiyev X. Lofchilar-aldoqchilar. – Toshkent: Cho‘lpon, 1991. – 52-b. (кейинги мисоллар саҳифаси қавс ичида кўрсатилади)

Бундай типдаги шеърларнинг тарбиявий аҳамияти ҳақида гап кетганда бир масалага диққат қаратиш зарур. Шоир шу хилдаги барча шеърларида ўқувчига панд-насиҳат қилмайди, ошкора сезилиб турадиган маърифий-дидактик ғояларни яланғоч шаклда ифода этмайди. Аксинча, болаларнинг кундалик турмушига хос оддий воқеа-ходисани бадиий образ даражасига кўтариб, унга юмористик руҳ ва кулги бахш этади. Ана шу юмористик руҳ ва кулги шеърнинг ҳар жиҳатдан бадиий қувватини оширади. Шакл ва мазмун жиҳатдан уйғун ва бир бадиий мақсадга хизмат қилаётган асарлар ўзининг тарбиявий, маърифий ва эстетик вазифасини аъло даражада бажара олади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Imonberdiyev X. Lofchilar-aldoqchilar. – Toshkent: Cho‘lpon, 1991. – 52 b.
2. Авлоний А. Туркий гулистон ёхуд ахлоқ. – Тошкент: Шарқ, 1999 йил. – 23 б.
3. Ашуров Б. Турсунбой Адашбоевнинг поэтик маҳорати. – Тошкент: Фан, 2009. – 140 б.
4. Баракаев Р. Болаларга берайлик дунёни / Ўзбек болалар адабиёти антологияси. 2 жилдлик. 1-жилд. – Тошкент: Ўқитувчи, 2006. – Б. 3-24.
5. Жумабоев М. Болалар адабиёти. Дарслик. – Тошкент: Ўқитувчи, 2011. – 224 б.
6. Жумабоев М. Ўзбек болалар адабиёти. – Тошкент: 1994. – 213 б.
7. Ирисхўжаева С. Болалар адабиётида дидактика. – Тошкент: Фан. 1977. – 47 б.
8. Йўлдошев Қ. Ёниқ сўз. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2008. – 548 б.
9. Каримов Б. Рухият алифбоси. – Тошкент: Ғафур Ғуллом номидаги НМИУ, 2018. – 360 б.
10. Каримов Н. XX аср адабиёти манзаралари. – Тошкент: Ўзбекистон НМИУ, 2008. – 536 б.
11. Каримов Н., Мамажонов С., Назаров Б. ва бошқ. XX аср ўзбек адабиёти тарихи. – Тошкент: Ўқитувчи, 1999. – 544 б.
12. Қахрамонов Қ. Адабий танқид ва ўзбек болалар адабиёти. – Тошкент: Фан, 1991. – 231 б.
13. Қуддус Муҳаммадий. Адабий-танқидий мақолалар. – Тошкент: Ёш гвардия, 1979. – 126 б.
14. Ҳовли тўла болалар. Шеърлар ва эртақлар. – Тошкент: Юлдузча, 1988. – 148 б.

10.00.00

**ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PHILOLOGICAL SCIENCES**

49	Переводы произведения анны зегерсна узбекский язык Якубов С.	255
50	Кичик мактаб ёшидаги ўзбек болалар мулоқот нутқига интернет таъсири Зухро А.А., Абдуллазизова Р.У.	258
51	Ingliz yozuvchisi tomas eliot asarlarida she`riy dramaning o`rni. Ikramova A. A.	264
52	Kosmonimlarning nomlanish qoidalari Ibragimova D.A.	268
53	Hozirgi o`zbek tilining fonologik tizimi Dushayeva G.D.	271
54	V.Shekspirning "Hamlet" fojeasida atoqli otlarni o`zbek va rus tillariga qilingan tarjimalari qiyosiy tahlili Soliyev Y.	275
55	Инглиз ва ўзбек тилларида перифразаларнинг ўрганилиши ва лингвистик асослари Ҳайдаров А.А., Абдурахмонова С.Б.	281
56	The problems of the medical terminology on english language Shomurotova B.U.	284
57	Инглиз ва ўзбек тилларида сўз бирикмаларининг қиёсий таҳлили Даниева М.Дж.	288
58	Ўзбек ва инглиз тилларида градуонимия таҳлили Неъматова М.Ф.	295
59	Fikrlash qobiliyatini rivojlantiruvchi grafik organayzerlar Nabijanov Y.I.	302
60	Ingliz va o`zbek tillarida so`z ma`nolari kuchaytirishning lingvopragmatik talqini Haydarov A.A.,Mustafoyeva N.E.	309
61	Kinoyaning estetik-falsafiy xususiyatlari Mavlonova O`H.	313
62	Evfemizm va frazeologizm dixotomiyasi Rabieva M.G.	317
63	Эссе жанрининг тарихий аспекти Рахимова М. А.	323
64	Улучшение поэтического содержания юмористической детской поэзии Джураева Г.А.	329
65	Tarixiy tetralogiya: o`zbek va jahon nasri tajribalari Yaxshiyeva Z. R.	337
66	Инглиз ва ўзбек халқ мақолларида циклик ҳамда уникал градуонимия Абдуллаева Н.Э.	342

67	Tabassumning muloqotdagi o'rne Вахриднова Е.А	346
68	Аксиологик модалликнинг кириш сўзли бадий матнларда ифодаланиши Бойматова Д.Б.	351
69	Логистика терминларининг лексикографик талқини Джумабаева Ж.Ш., Алаутдинова К.Ш	355
70	Тазкираи Шуаро"нинг қўлёзма нусхаларидаги маълумотлар қиёси Дўстова С.С.	363
71	Ш.Сейтов ва Ш.Холмирзаев ижодида образлар типологияси Каниязова Ж. О.	367
72	Лингвоўлкашунослик ва миллий-маданий бирликлар Махмурова М. Ҳ	374
73	Лингвомаданиятшуносликда бадий оним тушунчаси Бахтиёрова М.Б	380
74	Таржумон туркий ва ажамий ва мўғулий ва форсий" Қўлёзмаси хусусида Жафаров Б.С	386
75	Vadiiy tarjima va ijodkorning individual uslubi. Mansurova G. M., Eshmurodov U. X	391
76	Ўзбек тили географик терминларида полифункционаллик Исломов И.Х	395
77	Baking process terms in english, russian and uzbek languages from the point of view of language sources Muminova D. A	400
78	Жамол камол – рубоийнавис Қувватова Д., Назарова Д., Назарова Д.	404
79	Somatik so'zlarining muhim xususiyatlari Gadoyeva M.I	412
80	Чингиз айтматов ижодий фаолияти тадқиқининг географияси, статистикаси, йўналиш ва босқичлари Алисултонова Н.А.	417
81	The role of form, meaning and use in teaching grammar communicatively Elmuratov R. Kh	422
82	Инглиз тилида эпитетнинг идрок этишнинг ўзига хослиги Умаралиева Д.Т	427
83	Роль перевода в изучении иностранного языка Баротова М.Б	430
84	Атоқли отларнинг замонавий тилшуносликдаги аҳамияти Санакулов З.И	434
85	АҚШ адабиётига европа адабиётининг ижодий таъсири. Файзиёва К.А.	437
86	Форс ва ўзбек тилларида жой номларини яшаш бўйича таклифлар Мирзахмедова Ҳ.В.	441
87	Тилшуносликда термин ва терминологияга оид қарашлар Хайдаров И.Т	448

88	Ўзбек тилининг изоҳди луғатларида эвфемик характер касб этувчи лексик бирликларнинг ўрни Турдимуродов С.Э.	451

13.00.00

ПЕДАГОГИКА ФАҲЛАРИ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PEDAGOGICAL SCIENCES

89	Turli bilim darajasiga ega bo`lgan guruh talabalar bilan ishlash texnologiyalari. Shamatova O.Sh.	457
90	Iqtidorli o`quvchi bilan ishlashning metodik tizimini takomillashtirish Boqixonova M.M.	465
91	The use of language games in enhancing students' speaking skills Nazarov R.I.,	469
92	Таълим-тарбия жараёнида педагогик, компьютер технологиялардан фойдаланишнинг баъзи жиҳатлари Тўраева Г.Э.	473
93	Adaptiv jismoniy tarbiyaning hozirgi kundagi ahamiyati Atamuxamedova M.R.	476
94	Жисмоний тарбия мутахассисларида миллий қадриятларни сингдиришнинг мазмуни, шакли хусусида Абдулахатов А.Р.	481
95	Роль родного языка в изучении английского языка Баротова М.Б.	485
96	Implementation of a competency-based approach in teaching english Gafurova N.N.	488
97	Tasviriy san'at asarlari vositasida 5-7 sinf o`quvchilarining badiiy tasavvurlarini rivojlantirish texnologiyalari. Boltabayev B.B., Ibrohimova I.T.	492
98	Аудиоязычный метод: язык и теория установки Гошова С.М., Каримова М. С.	496
99	Xalq cholg'u asboblarning shakllanishi va uning tarbiyaviy ahamiyati. Maxammatov A., Abduraximov A., To'g'ilov O'	502
100	Texnika oliy o`quv yurtlarida talabalarining matematik kompetensiyalarini rivojlantirish muammolari Axadova K.S.	508
101	Бошланғич синф ўқувчиларининг интеллектуал салоҳиятини муסיқа ва жисмоний ҳаракатлар уйғунлигида ривожлантириш Шодиева Г.Э.	513
102	Verious teaching methods and project works in english lessons Aripova K.Y.	519